

OOZEWIEZEWATTE?

bekende kinderliedjes herontdekt

© Trui Chielens

Oozewiezewatte? Bekende kinderliedjes herontdekt

Beknopte informatie over de tentoonstelling

Bij de meeste oude kinderliedjes staat er wat er staat. De drie kleine kleutertjes zitten op het hek. De eendjes zwemmen in het water. Maar andere kinderversjes betekenen iets anders dan op het eerste gehoor lijkt. Er schuilen echte gebeurtenissen, volksverhalen of personen achter.

Alleen kennen wij deze achtergrond niet meer. En dat is wat deze tentoonstelling naar boven brengt: de dubbele bodem van oude kinderliedjes.

Oozewiezewatte is een reizende tentoonstelling met het Bruggemuseum-Gezelle als eerste halte. De tentoonstelling richt zich naar een publiek 'van 7 tot 77'. Het wordt een interactieve tentoonstelling waarbij je op zoek kunt gaan naar de historische achtergrond van tien kinderliedjes en aftelrijmpjes. Kinderen krijgen een werkkaart ter beschikking die hen begeleidt doorheen de tentoonstelling. Voor de gelegenheid zijn liedjes als 'zakdoekje leggen', 'Kortjakje' en 'witte zwanen, zwarte zwanen' opnieuw ingezongen door het kinderkoor van de Vlaamse Opera.

Oozewiezewatte? Bekende kinderliedjes herontdekt

[Door MAARTJE VAN DER LAAK, Cleio Historische Producties]

Museumbulletin 2, 2011

Traditionele kinderversjes betekenen soms meer of iets anders dan je denkt. Maar ergens in de overlevering raakte die betekenis zoek. De meeste kinderliedjes hebben geen diepere betekenis. Er staat wat er staat. De drie kleine kleutertjes op het hek zijn drie kleine kleutertjes op het hek. De eendjes die in het water zwemmen, zijn eendjes die in het water zwemmen. Maar er zijn ook kinderversjes die wel meer betekenen dan ze op het eerste gehoor verraden. Dat zijn de liedjes waarachter echte gebeurtenissen uit het verleden of historische personen schuilgaan, of die gebaseerd zijn op oude (volks)verhalen. Het zijn vaak traditionele liedjes die we soms al eeuwenlang zingen, maar waarvan de oorspronkelijke betekenis al lang is vergeten. Wie weet bijvoorbeeld nog dat die brave Kortjakje eigenlijk een zuipschuit was?

Levend erfgoed

Het thema kinderliedjes sluit mooi aan bij de aandacht die er momenteel is voor immaterieel, mondeling erfgoed. Het doelpubliek is erg breed, het gaat hier dan ook over het erfgoed van zowel ouderen als kinderen. Om het bezoek voor beide groepen aangenaam te maken is er een dubbel circuit ontwikkeld. Bovenaan op de tentoonstellingsmodules, op volwassen ooghoogte, krijgt de bezoeker een gedocumenteerd overzicht van de historische betekenis van de liedjes. Onderaan is aanraken aanbevolen! Daar wordt er op het niveau van de allerkleinsten een spannend en interactief parcours door het muzikale erfgoed voorzien. De liedjes zijn uiteraard ook te beluisteren. Ze werden speciaal voor deze tentoonstelling ingezongen door het kinderkoor van de Vlaamse Opera. Deze tentoonstelling is een samenwerking tussen het productiehuis Impressantplus en het historisch onderzoeksbureau Cleio Historische Producties.

Van volkslied naar kinderlied

Liedjes en verhalen worden al eeuwenlang mondeling overgedragen. Zo raken zij over grote gebieden en onder de hele bevolking verspreid. De oudste gedrukte versie van Nederlandstalige liederen is het Antwerps Liedboek uit 1544. Daarin staan de teksten van 221 volksliederen. Ook van deze kinderliedjes. Want er wordt dan nog geen onderscheid gemaakt tussen liedjes voor volwassenen en voor kinderen. Vandaar dat er vaak een dubbele bodem in veel van die liedjes vervat zit, zoals in 'Twee Emmertjes Water Halen'. Ook worden er thema's aangesneden die eigenlijk nog niet voor kinderen bestemd zijn. Wie zoekt naar de betekenis wordt daarom snel op het verkeerde been gezet. De witte en zwarte zwanen uit het gelijknamige liedje varen helemaal niet naar Engeland, maar naar het 'Engel-land', het Germaans zielenrijk.

Pas vanaf de 18de eeuw mogen kinderen kind zijn. Er komen kinderkleren, speelgoed en dus ook kinderliedboeken met liedjes die enkel voor kinderen bedoeld zijn. Daarvoor worden kinderen als kleine volwassenen gezien. In de 19de eeuw beginnen mensen als Jan-Frans Willems, Gerrit Jacob Boekenoogen en Johannes van Vloten Nederlandstalige liedjes te verzamelen. Zij kiezen voor een versie in keurig Nederlands maar besteden weinig aandacht aan de betekenis van de liedjes.

Van mond tot mond

Wat het onderzoek boeiend, maar wel moeilijk maakt, is dat de liedjes in de mondelinge overlevering vaak veranderden. Als iemand een woord niet goed begrijpt, hoort of onthoudt, gebruikt hij een ander woord in de plaats. Zo ontstaan verschillen volgens streek of dialect. 'Witte en zwarte zwanen' zijn in de Kempen 'groene kralen' en in het Antwerps zingt men over 'groene granen'. Ook fantasie speelt een rol. Zangers veranderen teksten en vullen liedjes aan naar eigen smaak of volgens de situatie van het moment. 'Hop Marianneke' is een mooi voorbeeld van hoe een lied onder invloed van de gebeurtenissen helemaal van betekenis kan veranderen.

Lachen met de 'sloef' of met de Fransen?

Het lied zoals het vandaag nog gezongen wordt:

*Hop Marjanneke
stroop in het kanneke
laat de poppetjes dansen!
Gisteren was er de prins in het land
en nu die kale Fransen.*

Uit oudere versies van dit lied blijkt dat dit aanvankelijk een sociaal spotticht over de brave huisman was. Het was een traditioneel volkslied dat werd gezongen en gedanst op trouwfeesten. De brave huisman of 'sloef' blijkt uit de regels 'Hij wiegt het kind en hij roert de pap en laat de poppetjes dansen'.

Onder invloed van de politieke situatie verandert de tekst. In 1789 breekt de Franse Revolutie uit en dat zal de maatschappij drastisch veranderen. Aanvankelijk hadden wij het hier niet zo voor die Franse verlichte geest, vandaar dat er, zoals in het liedje, veel gelachen werd met 'die kale Fransen'. Daarmee werden de Franse troepen bedoeld die de, in hun ogen al ouderwetse, pruiken hadden afgeworpen. 'Marianne' verwijst gemakshalve naar Marianne, symbool voor Frankrijk.

In 1794, vijf jaar na de Franse revolutie, verjagen Franse troepen ook het Orangistische bewind in Nederland onder stadhouder Willem V. In 1795 neemt hij de benen naar Engeland en roepen de patriotten de Bataafse Republiek uit. 'De prins' in het liedje is dan ook de prins van Oranje: Willem V. Opvallend is dat de tekst van het liedje zich in deze woelige periode blijft aanpassen aan de context. Zo wordt de nederlaag van Napoleon tegen de Russen bezongen. Een Brugse versie uit 1879 heeft het over 'reuze' waarmee de Russen werden bedoeld.

Brugse variant van het lied, opgetekend in 1879:

*Een schoone man,
En een zoete man,
En een man van complaisance.
Hij roert zijn pap en hij wiegt zijn kind,
En hij laat zijn vrouwtje dansen.
En hij gaat naar de markt
En hij koopt drie blauwe schorten.
Ene voor mij, ene voor u,
En ene voor Bonaparte,
Bonaparte met al zijn knechten,
Hij wilde tegen de reuze gaan vechten,
Maar de reuze was al te kloek,
En Bonaparte scheurde zijn broek.*

'Ozewiezewoze' een brabbeltaaltje?

Het lied zoals het vandaag nog gezongen wordt:

*Ozewiezewoze,
wiese walla kristalla,
kristoze,
wiewewoze,
wieze walla wies wies.*

Dit liedje is zelden gedrukt terug te vinden wat niet wil zeggen dat het nu niet meer bekend is. Voor kinderen van vandaag, en hun ouders en grootouders, zal het liedje gewoon een onzin versje zijn, een brabbeltaaltje. Klanken die samen mooi klinken, met een goed ritme erin. Waarschijnlijk zal het voorlopig ook zo blijven.

Toch blijkt er meer achter de woorden te zitten dan we op het eerste zicht denken. 'Ozewiezewoze' betekent wel degelijk iets. Taalkundigen hebben gezien dat de tekst leest als fonetisch Portugees-Creools. Er wordt nu aangenomen dat Portugese kolonisten het liedje naar de Afrikaanse West-kust mee namen. Vervolgens zongen Afrikaanse slaven een aangepaste versie van dit lied en namen het zo mee naar de Nieuwe Wereld. Daar moet het versje zijn opgepikt door Nederlandse matrozen die dit wel leuk vonden klinken maar er niets meer van begrepen. Toch is de opvallende klankenrij bewaard gebleven. Dat laat toe het te vertalen:

'Zewoze' is de verleden tijd van gelukkig worden ('cevarse' in modern Portugees). 'Walla' is het kreoolse werkwoord 'vala' of 'bala', dat staat voor gered worden, waardevol zijn, deugen. 'Kristoze' is dan verleden tijd van 'Cristarse', christen worden. Het gaat dan ook om een doopliedje en de hele vertaling is als volgt:

Vandaag is het kind gelukkig

Is het kind gered

Gedoopt

Is het

Dit kind is gelukkig,

Dit kind, kinderen, kinderen, kinderen, kinderen.

Bij de tentoonstelling wordt een geïllustreerd kinderboek uitgegeven (Lannoo) met een CD waarop zowel oude als nieuwe versies van bekende liedjes zijn ingezongen door het kinderkoor van de Vlaamse Opera.

Meer info over Cleio Historische Producties: www.cleio.be

Het project 'Oozewiezewatte' is een samenwerkingsverband tussen Bruggemuseum, Erfgoedcel Kempens Karakter, Erfgoedcel Meetjesland, Erfgoedcel Noorderkempen, K.ERF, Cleio Historische Producties en Impressantplus. Na de halte in Brugge zal de tentoonstelling rondreizen door Vlaanderen.

Meer info | Interviews

Afspraak kan geregeld worden via sarah.bauwens@brugge.be of T +32 50 44 87 08

Beeldmateriaal

> Afbeeldingen kunnen enkel voor promotionele doeleinden ten gunste van deze expositie gedownload worden op volgende link: <http://downloads.brugge.be/musea/oozewiezewatte.zip>.

> De persmap kan vanaf 4 juli ook online geraadpleegd worden en teksten kunnen overgenomen worden via www.museabrugge.be

affiche
© Marijke Thoen & ImpressantPlus

dansjes
© Marijke Thoen & ImpressantPlus

dansjes
© Marijke Thoen & ImpressantPlus

Hop Marianneke
© Trui Chielens

Poppenkraam
© Trui Chielens

Hoedje van papier
© Trui Chielens

Twee emmertjes water halen
© Trui Chielens

Witte zwanen, zwarte zwanen
© Trui Chielens

Praktische info

- Titel:** Oozewiezewatte? Bekende kinderliedjes herontdekt
- Periode:** van 2 juli 2011 t.e.m. 8 januari 2012
- Locatie:** Bruggemuseum-Gezelle, Rolweg 64, Brugge
- Openingsuren:** dagelijks van 9.30 tot 12.30 en van 13.30 tot 17 uur, gesloten op maandag, en op 25/12 en 01/01.
- Tickets:** € 2 (individueel) | € 1 [reductie en jongeren 6-25 jaar]
gratis voor kinderen t/m 5 jaar en inwoners van Brugge
- Meer info:** www.museabrugge.be

Extra

De tentoonstelling is interactief en is bijzonder toegankelijk voor jonge kinderen. Voor de leeftijd 9 tot 12 jaar is een werkkaart ter beschikking voor een zoeken luistertocht door de tentoonstelling. Het Bruggemuseum-Gezelle wil de komende zomer gezinnen met kinderen net dat tikkeltje extra welkom heten. Elk kind dat de werkkaart ingevuld terugbezorgt aan de kassa krijgt een leuke attentie. Bovendien is er in het kader van de VLIEG-actie een bijkomende zoektocht naar de Vlieg-schatkist door de tuin van het Bruggemuseum-Gezelle voorzien.

Verzoek

Wij verzamelen alle mogelijke recensies betreffende onze musea en evenementen. Daarom vragen wij u een kopie van het door u gepubliceerde artikel, of een cd met de desbetreffende uitzending, op te sturen naar Sarah Bauwens, hfd pers & communicatie Musea Brugge, Dijver 12, B- 8000 Brugge.

U kunt de bestanden ook digitaal bezorgen (ftp of url doorgeven) t.a.v. sarah.bauwens@brugge.be

Met dank voor uw medewerking en belangstelling.

Toespraak door Yves Roose, schepen voor cultuur en onderwijs

2 juli 2011

Geachte dames en heren,

Precies twee maand geleden had ik de eer om op deze site de feestelijke opening aan te kondigen van het Bruggemuseum-Gezelle. Ook toen werd het openingsmoment muzikaal opgeluisterd, zij het met een musikaliteit van een andere aard: er was ook een keyboard bij, dat wel, maar de toon, de klank en de ritmiek kwamen uit de poëzie van Gezelle, toen meesterlijk gebracht door Bart Cafmeyer.

Het is fijn om hier alweer aanwezig te zijn. Een tijdelijke tentoonstelling rond kinderliedjes is zeker op zijn plaats in het Bruggemuseum-Gezelle. In de voormalige conciërgerie van dit woonhuis willen we namelijk deze site voortdurend nieuwe impulsen geven met projecten rond de ruime betekenis van taal en literatuur. Guido Gezelle zelf had overigens ook een grote interesse in volksrijmpjes en raadseltjes en verwerkte volkse kinderrijmpjes in zijn poëzie, 'Timpe Tompe' is daar een voorbeeld van.

Voor het Bruggemuseum, dat ook de locatie Volkskunde, op een boogscheut hier vandaan, onder zijn hoede heeft, sluit dit project rond liederen perfect aan bij het beleidsdomein rond immaterieel cultureel erfgoed. Het Bruggemuseum, net zoals de Erfgoedcel Brugge, wil ook dit aspect in hun projecten voldoende aan bod laten komen. Zo wordt er gewerkt aan een project waar aan de hand van fotografie zal worden gefocust op rituelen en tradities. De tuin van het Bruggemuseum-Volkskunde zal hiervoor een uitgelezen locatie zijn, maar hierover hoort u later ongetwijfeld meer.

Het Bruggemuseum is een stadsmuseum waarin de geschiedenis en het leven van en in deze stad wordt verteld verspreid over 11 locaties. Voor het team van het Bruggemuseum vraagt dit de nodige inspanningen op vlak van beheer van elk van deze locaties, met hun vaste inrichting en de verschillende collecties naast de talrijke tijdelijke projecten. De opportuniteit om in te stappen in een project dat wordt gedragen door meerdere partners wilden we dan ook niet aan ons voorbij laten gaan.

De uitgestoken hand kwam van Impressant Plus, een productiehuis uit Gent, specialiseerd in projecten met een maatschappelijke meerwaarde. Samen met Cleio, een historisch onderzoeksbureau zochten zij zo'n kleine twee jaar geleden partners om een project rond kinderliedjes te realiseren.

Dat project werd Oozewiezewatte, een reizende tentoonstelling rond oude kinderliedjes en hun betekenis. Brugge krijgt de primeur om de kleurrijke en klankvolle zuilen aan het publiek te tonen. Vier Vlaamse erfgoedcellen waren het project eveneens genegen en zullen de kinderliedjes in hun regio's verder laten rondreizen vanaf januari 2012. Op die manier krijgen zoveel mogelijk mensen in Vlaanderen de kans om dit stukje erfgoed te herontdekken, er iets over te leren en er plezier mee te hebben. We hopen dat ook dat vele mensen deze kans met beide handen (oren) zullen grijpen.

Mij rest dan nog een woord van dank uit te spreken, in de eerste plaats aan Impressant Plus en Cleio, in het bijzonder Marc en Maartje voor de aangeboden kans en de aangename samenwerking. Aan Erfgoedcel Kempens Karakter, Meetjesland, Noorderkempens en K.erf om dit project mee mogelijk te maken. En uiteraard aan de collega's van Musea Brugge, de afdeling marketing en communicatie, het technisch atelier en aan het team van het Bruggemuseum.

Een laatste dankwoord aan de leden van het Brugse jeugdkoor Fioretti. We geven hen en het lied dan ook graag het laatste woord.

Toespraak door Aleid Hemeryck, adjunct-conservator Bruggemuseum, 2 juli 2011

Geachte heer schepen,
Geachte genodigden,
Beste collega's,

Wat is er beter om de zomervakantie in te zetten dan met een tentoonstelling rond kinderliedjes? Het roept op z'n minst voor wellicht velen onder ons herinneringen op aan versjes en melodietjes uit al dan niet lang vervlogen tijden. Kinderliedjes werden en worden in meer of mindere mate op allerlei plaatsen gezongen, thuis, op school, op kamp. Mogelijks hebben velen onder ons nog uit volle borst meegezongen met 'k Heb de zon zien zakken in de zee' of met dat liedje over die kikkertjes die aardig zijn om te zien... Meeslepende deuntjes, vlotte, grappige teksten die voor plezier en ontspanning zorgen. Achter de meeste van de kinderliedjes valt niet meer te zoeken.

Maar voor sommige liedjes is dat wel anders. Zij zijn gebaseerd op gebeurtenissen uit het verleden of op historische personen of ze vinden hun roots in volksverhalen. Over die liedjes valt wel iets te vertellen, zij hebben een achterliggende betekenis. Maar vaak echter is die helemaal op de achtergrond geraakt. Over precies deze liedjes gaat het in de tentoonstelling Oozewiezewatte?.

De inhoud van het project komt van Maartje van der Laak, van het historisch onderzoeksbureau Cleio, die destijds aan haar onderzoek is begonnen vanuit een persoonlijke interesse. Voor deze tentoonstelling is uiteindelijk een keuze gemaakt voor 10 liedjes of versjes, de één al iets meer gemeengoed dan de andere. Maar stuk voor stuk met een intrigerend verhaal om mee kennis te maken.

Ozewiezewoze, het lied dat ons inspireerde voor de titel van de tentoonstelling, is bijvoorbeeld veel meer dan zomaar een brabbeltaaltje. Taalkundigen lezen de tekst als fonetisch Portugees-Creools. De hypothese is nu dat Portugese kolonisten het liedje van de Afrikaanse Westkust meenamen. Vervolgens zongen Afrikaanse slaven een aangepaste versie van dit lied en namen het mee naar de Nieuwe Wereld. Daar is het wellicht opgepikt door Nederlandse matrozen die zich aangesproken voelden door de klanken. Dankzij een vertaling van de klankenrij weten we nu dat het om een dooliedje zou gaan.

Of nog een ander boeiend verhaal kan je ontdekken bij 'Witte zwanen, zwarte zwanen'. Je ontdekt dat je door de liedjes nogal eens op het verkeerde spoor wordt gezet. Hier wordt immers niet het land Engeland bedoeld, maar wel Engel-land, of het heidense zielenrijk. Er worden bij dit lied ook variante vormen aangeboden. Mondelinge overlevering zorgde immers voor andere versies over de eeuwen heen, vaak streekgebonden.

Zo kan je op ontdekkingstocht langs vijf informatieve zuilen die op een kleurrijke en aantrekkelijke manier in vorm zijn gegoten. Een echte meerwaarde hierbij zijn de illustraties van Trui Chielens, gemaakt voor de catalogus die bij Lannoo wordt uitgegeven. Het parcours is voorzien van een dubbel circuit. Op volwassen ooghoogte wordt inhoudelijke duiding gegeven bij de historische achtergrond van de liedjes. Meer naar beneden op de zuilen zullen jonge kinderen zich aangesproken voelen om te doen en te ontdekken. Op een interactieve manier staan zij stil bij de betekenis van wat ze zingen.

Zingen, of voor wie de liedjes niet kent, wordt het misschien meezingen want de liedjes zijn uiteraard ook overal te beluisteren. Speciaal voor deze tentoonstelling werden ze opnieuw ingezongen door het kinderkoor van de Vlaamse Opera.

De tentoonstelling is dus duidelijk voor jong en oud. Maar we doen een extra inspanning om het jonge volkje een duwtje in de rug te geven om kennis te maken met deze historische liedjes, met dit erfgoed. Enkele maanden geleden nam ik contact op met Hilde Neutens van het Fioretti jeugdkoor met de vraag of zij deze opening wilden opfleuren. Zij wilde dat graag doen, maar toen bleek dat de meeste van de liedjes uit de tentoonstelling niet meer gekend waren onder de jonge leden van haar koor. Ondanks het enthousiasme en het succes van Kapitein Winokio – de stoere zeekapitein die al ontelbare oude kinderliedjes in een hedendaags jasje stak en hiermee ook een Mia-award voor kidspop bemachtigde – klinken de deuntjes uit het gamma van pakweg Studio 100 onze jeugd ongetwijfeld bekender in de oren.

Maar na een bezoek aan Oozewiezewatte? zal daar ongetwijfeld verandering in komen. Wie al goed kan lezen, krijgt tijdens het bezoek aan de tentoonstelling een werkkaart mee om aan de hand van boeiende vragen het sleutelwoord te ontdekken. Een leuke gadget wacht als beloning. We zien dit als een extra stimulans voor gezinnen met jonge kinderen om deze zomer het Bruggemuseum-Gezelle te bezoeken. De Vlieg-actie zal ons hierbij ongetwijfeld nog een bijkomend duwtje in de rug geven. De tentoonstelling krijgt echter onderdak bij Gezelle tot en met de kerstvakantie. We willen dus ook veel klassen overtuigen om op een boeiende en speelse manier creativiteit, kennis en erfgoed met elkaar te verbinden. En éénmaal deze jongeren deze prachtige plek in Brugge hebben ontdekt, hopen we dat ze hier nog geregeld zullen terugkomen.

Genoeg gesproken echter, want de hoofdrol van deze middag moet zonder twijfel naar het lied gaan. Ik laat de leden van Fioretti dus maar weer hun gang gaan.

